

Лидија ТОМИЋ*

ГРОБНИЦА ЗА БОРИСА ДАВИДОВИЧА И ЕНЦИКЛОПЕДИЈА МРТВИХ — ЦЈЕЛИНА И(ЛИ) ДЈЕЛОВИ ВЕЛИКЕ ПРИЧЕ?

Сажетак: У раду се прати специфичност двије Кишове књиге приповиједака и прича, с интересовањем за однос дјелова и цјелине у приповиједању егзистенције. Теме зла повезују онтолошку и есхатолошку структуру слике свијета, а она, дејство историје и политике на судбину ликова. Етичка и естетичка раван приповиједања умножавају релације поетског документа о злу и литературе о смислу постојања у најширој димензији људске пролазности и ништавила. Појединачним приповијеткама, и књигама у цјелини, Киш нуди паралелизам ситуација и стања јунака на широком простору наратије, контемплације и рефлексije, односно, историје тоталитарних режима и мотива људског пораза.

Кључне ријечи: историја, револуција, ѿолиѿика, доѿма, режим, идеологија; мий, ѿрађа, цийаиѿ, ѿосѿмодерна књижевносѿ

У насловима двије књиге приповиједака, *Гробница за Бориса Давидовича* и *Енциклопедија мртвих*, доминирају симболи смрти. Ријечи „гробница” и „мртви”, насловом, као почетком, уводе читаоца у тему егзистенције или у дијалог с књижевним свијетом људске историје. Циклус повијести и прича у обје књиге естетски синтетизују тему човјека и људских судбина. У теми историје и у трагичном искуству егзистенције, ситуације и стања јунака говоре да се тема живота огледа у теми смрти. Она тематизује универзални аспект човјекове немоћи да се одбрани од зла у различитим временима и друштвеним оквирима, нарочито у искуству тоталитарних идеологија и надређеној позицији власти и владања. Вријеме фашизма и стаљинизма инкорпорира митско искуство пада, тортуре и насиља у тему пролазности, а сама прича смисао откривања људске историје из угла књижевности. Књижевним текстом Киш умјет-

* Проф. др Лидија Томић, Универзитет Црне Горе, Филозофски факултет, Никшић

нички визуализује трагичну условљеност човјековог пада у теми смрти. Тема смрти не користи аутору да одреди биолошки крај јунака, већ историјски и идеолошки оквир који одређује сурову реалност зла и невиних жртве. Предодређеност страдања, садржана у онтолошкој суштини нестајања, подразумева смрт као крај земаљске егзистенције, али се она у Кишовим приповијеткама проблематизује као искуство злочина које надилази етичку раван постојања. Тема злог времена условила је потребу да се књижевним текстом споји естетика и етика трагичног искуства, да се у стањима људског пораза осмисле апсурд и смисао постојања у исто вријеме. Митска и историјска перспектива људских судбина у Кишовим приповијеткама садржи ауторову мисао о односу дожанског и људског у људској природи, о злу и добру у епистемолошкој суштини књижевне стварности. Искуство приповиједања, тим начином, начином приповиједања, садржи катарзичан агон спасења, заснован на потреби да се документом и свједочењем људске несреће уђе у тајну страдања и смрти. Кишове приповијетке нуде мозаичну структуру те слике у којој, у односу на систем или низ, постоји јединствена прича, концентрисана око теме зла, проблематизованог на широком простору људског искуства и времена. Статус бића, по дубини митског и историјског искуства, обликује значењски цјеловит текст, отворен у енциклопедијском искуству приче. У њему се налази избор ликова и догађаја и естетски поливалентна визија бића.

Да је ријеч о специфичној форми књига *Гробница за Бориса Давидовича* (1976) и *Енциклопедија мртвих* (1983), казује више аспеката приповиједања. У првој књизи, поднаслов гласи — „седам поглавља заједничке повести”, с упућивањем на приповједну разуђеност „велике приче” садржане у књизи. Одијељеност, фрагментарност и повезаност повијести говори о унутрашњој кохезији и обједињености мотива живота и смрти, историје и идеологије. Структура књиге казује да Киш проблематизује статус бића мотивима гријеха и невиности, идеолошких ставова, заблуда и надаћућа, револуционарности и побуне којима се, сасвим апсурдно, сустичу идеје зла с идејама добра, не и само добро. Тема политике развија теме насиља и идеолошке задатости због којих се живот јунака огледа у односу на детерминанте историјског развоја. Киш има у виду сурову и немилосрдну слику жртве у тоталитарним режимима двадесетог вијека. Киш, стога, у духу постмодернистичког увида у епоху, трага за искуством литературе и искуством приче, стварајући сасвим особен извор сазнања и знања једног новог погледа на свијет. Бирајући прошлост, он бира неоткривене и непознате сфере литерарне историје.

је, уноси их у одуховљени и смисаони вид постојања, у књиге *Гробница за Бориса Давидовича и Енциклопедија мртвих*, како би њима понудио текст вишег семантичког смисла.

Девет прича у књизи *Енциклопедија мртвих* има унутрашње јединство са седам приповиједака из књиге *Гробница за Бориса Давидовича*, из више разлога. Кишов приповједач припада обједињеном дијегезису литерарне егзистенције, припада појединачном, али и јединственом искуству „велике приче”. Метадијегетски простор човјека и идеологије, идеологије, историје и револуције у контексту мотивима политике и власти уноси у књижевни простор нове видове зла, видљиве у теми људских слабости. Поетски оквир егзистенцијалних сукоба заснива се на отклону од идеје прогреса у коначном — вјечитом сукобу бића у теми зла. Тема људског и институционалног зла развија индивидуалну и колективну судбину страдања. Киш тежи свеобухватности те слике, односно, литератури о трагичном искуству постојања, које се ослања на тему умјетничке спознаје двадесетог вијека, о којој кроз повијести, историјске документе, приче, одабране текстове, свједочанства и документе, говори постмодернистичка дискурзивност велике и цјеловите приче.

Писац Данило Киш у теми смрти налази смисао постојања у оном што превазилази стања пролазности и ништавила. Писање је, за овог писца, чудесно издјављење, живот у стваралачкој мисији „одбране” од бесмисла и заборава. Литература је за Киша умјетничко свједочанство, простор духовне и интелектуалне снаге духа и чина стварања. Свијет приповиједака и прича преводи историјску „неужност” у живо ткиво литерарне егзистенције. Она се естетски заснива на могућностима текста да својим начином оствари тему људског пада и пораза. Стога, тема смрти, у обје књиге, улази у литерарну рефлексију људске патње и универзални смисао трајања. Литерарна истина о трагици ликова у оквирима фашизма и стаљинизма садржи логику и мудрост приповиједања. Полазећи од улоге рационалног увида у слојеве и разноликост људског пораза, сам концепт прича и повијести значи парцелирање појединачних примјера људске историје уопште. Она се, тако, садржи у дјеловима вишег, књижевног и метафизичког значења текста, у појму литературе као естетског вида живота и историје у непосредном значењу. У таквом поетичком кључу Кишове књиге повијести и прича остварују симбиозу „велике приче”, не само због теме зла, већ због ауторове посвећености значењској вертикали ове двије књиге. Кишово искуство текста је искуство друштвеног контекста који вреднује судбину бића у тренутку приповиједања. Вриједности и изазови историјског континуитета ула-

зе у слојевите равни Кишових повијести као исходиште и потврда књижевног текста који мисао о прошлом заснива на материјалу, на цитатности извора који у литерарном оквиру Кишовог приповједача служе као грађа за истину коју аутор, самим писањем, ревалоризује. Писање се, тим начином, граничи с ауторовим свједочењем, односно, литерарном документарношћу у приповиједању људских судбина у различитим парадоксима времена. Стога, Кишов приповједни свијет бића и небића је дубоко рационалан, објективан и осмишљен, синтетизован и увјерљив, да се реалистичка дословност цитата разумије поступком постмодернистичког наслојавања ликова и приповједачевих извора сазнања. Кишова „велика прича” је велика управо по обухватности текстова, по чулној и духовној спознаји цивилизација, вјекова и епоха. Постмодерни систем прича о ликовима у одабраним догађајима смрти рефлектује Кишову идеју о књизи која, ако је умјетнички вриједна, семантизује и универрализује тему егзистенције.

С обзиром на знаковност Кишове поетске космогоније и њен књижевни склоп, примјетне су формотворне константе приповиједања. У односу на „лирски” и „трагични” план књига *Рани јаги*, *Башића*, *йејео*, *Пешчаник*, књиге *Гробница за Бориса Давидовича* и *Енциклопедија мртвих* садрже апокалиптични процес историјских збивања. Тематско средиште зла садржи мотиве понижења и снижавања жртве. Гротеска и иронија људског пада условиле су литерарни простор егзистенцијалног страха и стида у Кишовој литерарној историји дешчашћа. Киш „повијестима” обједињава тему страдања „језичким повезивањем света”. Оно, у искуству писања, доводи у везу историју и савремени тренутак. Кишове књиге о смрти документују живот под сигналом политичких тортуре. Приповијетке и приче нашле су ослонац у трагичном искуству егзистенције, што говори о томе да се Кишове књиге, у најширем смислу, налазе у литератури која даје и шири просторе књижевне меморије. Књижевност, вјеровано је Киш, наслојава искуства и дубину времена, при чему, свако појединачно искуство уноси новину начина приповиједања, а тим и погледа на свијет. Однос приповиједака подразумемијева аспекте „уоквиривања” и „повезивања” унутар приповједних свјетова, при чему је одијељеност сваке приче функционална у односу на фабулу, мјесто и вријеме у оквиру других прича. Тема смрти, као и улога приповједача у обликовању ликова, говоре о међусобној повезаности у оквирима тематски изоморфног свијета.

У односу на тематску уједначеност, у обје књиге, постоји искуство ликова које књижевно укршта свијет зла и људске несреће, увијек с новим и другачијим начином и устројством „језичког постојања”. Њим се

остварује значењска поливалентност приповједака, у оквиру којих се успоставља упоређујући однос једне и других приповједака. Улога приповједача у изабраном простору и времену улази у систем приповједних елемената на нивоу цјелине и сваке приче.

У *Гробници за Бориса Давидовича*, као и у *Енциклопедији мртвих*, Данило Киш је у простору једног свијета, оног у којем са страшћу Ероса трага за психолошким и социјалним околностима постојања, и оног, у којем се, силама Танатоса, приповиједа трагична историја бића. Киш трага за антрополошким тајнама људских могућности, за одговором на питање о историјској условљености људских судбина. „У тој тачки универзализације искуства постаје неважно шта је фикција а шта је стварност, шта је рад маште а шта је документ. Све се понавља осим људске индивидуалности” (Пантић 1997: 15). А индивидуалност у Кишовом дјелу нуди одсудне тренутке политичког и историјског доба. Унутар њих, видљивих у особинама зла, остварује се значењска изузетност Кишових књига. Дјелотворност форме огледа се у структури егзистенцијалних чињеница. Историјски подаци и факта постају литерарни видови људског зла, обједињени око идеје књиге — енциклопедије која „никад ништа не понавља у историји људских бића” (*Енциклопедија мртвих*, 2002: 65). Киш енциклопедију сматра „великом ризницом сећања и јединственим доказом ускрснућа”, што значи да литерарни простор Кишових књига говори да је „сваки... човек звезда за себе”, да се „све... догађа увек и никад, све се понавља бескрајно и непоновљиво”. Понављање је, сматра Кишов приповједач, „величанствени споменик различитости” (*Енциклопедија мртвих*, 2002: 65), какав се остварује у обухватности *Књије* у коју „свако прилаже своју појединачну причу, свој животни роман”, чиме и „настаје свеопшта Енциклопедија” (Пантић 1997: 15).

У причи „Нож са дршком од ружиног дрвета”, приповједач говори да би „истина” о смрти морала да буде „испричана на румунском, мађарском, украјинском или јидишу, или на мешавини свих тих језика” (Киш 2010: 5). Ријеч је о језичкој разноликости страдања и невиности на различитим језицима свијета, о јунакињи чије се „дунцање” претвара „у молитву за мртве, изговорену на хебрејском, језику постања и умирања”. И у причи „Симон Чудотворац”, у књизи *Енциклопедија мртвих*, избор језика симболично је разнолик („грчки, коптски, арамејски, хебрејски”), што говори о интерференцији постојања на свим језицима цивилизације. И Ханина молитва остварује енциклопедијски дух разноликог говора којим аутор тражи „умјетнички израз да нађе истину”. Истина је, говорио је Киш, „логична етичка консеквенца једног страсног тражења изла-

за из свеопште алијенације наше епохе”, у којем књижевност као „уметност не сме да изгуби своју стимулативну функцију у том процесу очовечења” (Киш 1972: 112). Дакле, књижевна истина је изван „сфере утилитарног, практичног и применљивог на актуелне теме”, у сфери могућег и вјероватног. Киш каже да се „књижевна уобразиља”, као „опасни инструмент лажи” контролише „моралном одговорношћу” приповиједања. Свака прича се враћа документима и свједочанствима егзистенције, искуствима мита и стварности, због чега књижевна истина настаје умјетничком интеракцијом знања и искуства. Генеалогичка трагичност у Кишовим приповијеткама потврђује да се литература заснива на искуству зла, а свијет приповиједака на могућности форме да ослободи тему зла. Књижевна истина је, каже Киш, у служби „платоновских праузора, која кроз контемплацију и екстазу домашује натприродно и супранатурално” (Киш 1972: 54). Појам екстазе је примјенљив у Кишовим трагањима за истином, за непознатим стањима људске патње. Ауторова посвећеност тексту евоцира „испољавање опште филозофије човека и природе” и идеју „да се оствари синтеза бића и поезије, да се уталитаризму супротстави идеја једне нове етике и естетике” (Киш 1972: 55). Стога, и у *Гробници за Бориса Давидовича* и у *Енциклопедији мртвих* приповиједач има својство „хистора”, истраживача, проучаваоца и зналца људске историје. Приповиједач је *homo poeticus*, лик који координира и тумачи изворе, коментарише их и документује у сфери аналогичности и супротности. Приповиједач, тако, изграђује свијет дјела, чини га „вјероватним” и „могућим” у односу на створено и оно што ствара. Аутор начином приповиједања опредјељује перспективе приповиједачког и доживљајног. Ја које интензивирају однос субјекта и објекта приповиједања на нивоу дјелова и цјелине. Тај однос је промјенљив у структурним и семантичким, а тиме антрополошким и духовним перспективама приче.

Искуство злочина у објекту књиге говори о смрти, у ствари, о трагичном неспоразуму „чији је далеки корен у вавилонској пометњи језика”. Тема велике завјере зла („Симон Чудотворац”) поставља питање „А шта је истина”, у дилеми да ли је „Бог мјера човјеку” или је „човјек мјера самом себи”. Питање да ли човјек може да надрасне своју ограниченост, да промијени људску природу и буде Нагчовјек гротескно је поништено у слици „труле тјелесине”. Човјеку преостаје, бодлеровски схваћено, „цвеће зла” — сазнање смрти у причи о њему. Апостолска мисао о „савршенству света и Божјег стварања” у Кишовој идеји свијета учинила је да се идеја савршенства остварује у хармонији божанског и људског. Симон Чудотворац није апостол, није ни Бог. Његово чудотворство је иро-

нијски одређено немогућношћу остварења чуда. Он не вјерује у спасење које проповиједају апостоли, већ у сазнање добра и зла на земљи. Његово чудо је „само једна истина овог света”, али је и она од Бога. Божанско надилази људско („онда је свет тајна”), као што „снага вере” побјеђује „тлапње чула” (Киш 2002: 40). Симон Чудотворац је подлегао заносу индивидуалности и снаге који нестаје у теми Симоновог краја. Пред чињеницом да је земља „највећа од свих илузија”, да „нема чуда”, да је „Бог изнад свега”, божанско се, у историјској паралели, семантички вежује за идеолошко, Бог за идеју вође, а илузија моћи за варљиви привид о снази човјека да одреди мјеру ствари у поретку егзистенције.

И тема једнакости међу људима је проблемски постављена. Перспектива тоталитарних режима гради надређени систем вриједности, а текст књиге *Гробница за Бориса Давидовича* неспоран однос моћи и немоћи постојања. Ликови крвника и жртве, револуције и догматског живота, кривице и невиности, настављају се у *Енциклопедији мртвих*, у приповједним токовима животног искуства, мистичних простора егзистенције, сна и јаве, свијести и подсвијести, ријечју — живота и смрти у теми трајања и пролазности. Прелазак из смрти у живот и обрнуто има у виду Кишову идеју свеобухватности, као и идеју вјечности којом „књижевност... у својој двострукој функцији писања и читања” постаје „једна од ретких човекових дистинктивних димензија” (Киш 1972: 138). Мотив сна („сан јачи од будности”) контрастира „будности” смрти, чије се непрекинуто постојање више опажа у литератури него на јави. Приче, тако, уланчавају мотиве духа и материје, њихову цјеловитост и неподијељеност. Сам текст постаје кохезиона структура тема и догађаја који свједоче Кишову мисао да би „злочини тоталитарних система били само историјске чињенице, поразни статистички подаци ништа више од тога” да не постоји књижевност („Ми певамо у пустињи”, Киш 1972: 138). Књижевни начин приповиједања „даје смисао тој смрти” („Без присуства литературе / а реч присуство треба схватити у пуном значењу / смрт једног дјетета негде у свету не би имала већи значај од смрти неке животиње у кланици” (Киш 1972: 138). Одуховљење „просте чињенице смрти” у причи „Посмртне почасте” тиче се достојанства људске историје („Смрти се не подваљује; цвеће има своју јасну дијалектичку путању и биолошки циклус као и човек: од цветања до труљења” (Киш 2002: 40)). Идеја хумане егзистенције иронијски је поистовјеђена с идејом једнакости у смрти, а она с гротескним и иронијским паралелизмом зла у теми нестајања.

Теме Кишових приповијести и прича отварају питања умјетности, морала и таштине („Уметност је дело таштине, а морал је одсуство та-

штине”, Киш 1997: 102), односно, питања књижевног (моралног и естетског) дјеловања. У „Причи о мајстору и ученику” аутор каже да је Форма једина истина текста. Наративна инстанца Кишових прича карактерише драму човјека и свијета, а њен естетски израз једину могућност аутора „...да учини нешто да се тај судбински и судбоносни пораз учини мање болним и мање бесмисленим” (Киш 2010: 134). Однос истине и лажи у причи „Механички лавови” — у којој црква постаје пивница, потом поново црква — фабулом трансформише извјесност догађаја у Кишову „идеју Дела” или облик који исказује „...величину људског пораза којему писац покушава да супротстави свој сопствени мит, своју сопствену форму, свој сопствени индивидуални глас, усамљенички, можда без одзива и одјека, али болан и препознатљив” (Киш 1972: 134).

Однос дјелова и цјелине прати се и у „садржајима” идеологија, „књига и протокола”, у једној врсти тајанствене и мистичне егзистентности зла. Тема смрти и злочина има магијско и демонско одређење, а ријечи „завера”, прогон, „злочин”, обредно својство неке више Тајне која долази из спознаје Антихриста у историјским токовима. Кишов јунак каже да „...неко овоземаљски покреће конце”, да „...Антихрист... већ утискује свој срамни жиг” (Киш 1997: 115), чиме се наративна сложеност људске историје тиче зла постојања у обје књиге. Суноврат егзистенције везује се за демонске агоне „овладавања свијетом и људским духом”, а зло идеологије за правила друштвене игре, за низ ликова и идеја у „магијском кружењу карата”. Књижевна визија терора и насиља у причи под насловом „Гробница за Бориса Давидовича”, у „текстуалном кенотафу”, развија смисао трагичног случаја („честице прашине у океану бесмртности”) који приповједачки открива етички агенс „...да у својој смрти, да у свом паду, сачува достојанство не само свог лика него и лика револуционара уопште” (Киш 2010: 98).

У суштини, Киш сваком причом гради литерарно обухватан склад стварног и могућег. У објашњењу приче „Црвене марке с ликом Лењина” читамо „да је прича упркос обиљу цитата само фантазија” и да ничему не служи „измишљати књиге или транскрибовати ствари које се нису, на овај или онај начин заиста догодиле”. То, такође, значи да Кишова књижевна грађевина садржи објективност приповједача којом се потврђује и наслојава тема човјека и свијета.

Киш у својим повијестима показује „огледало непознатог”, како се зове једна прича у књизи *Енциклопедија мртвих*. Познато људске историје, њених смрти и злочина, тиче се литерарно обликованих мотива зла. Кишов приповједач их визуализује ријечју и рефлексивом трагичног

постојања. Ова тема пружа разликовне димензије прича у начину приповиједања који увијек уноси мисао и контемплацију у теме идеологије, револуције, религије. Стога, у односу двије књиге приповиједака (прича, повијести) постоји однос дјелова и цјелине у класичном значењу рјечи, али и у цјеловитости која говори да тема егзистенције у Кишовим причама сигнализира „читав живот” у „казамату” историје. Литература има значење *Библиотеке* не само због увида у тотални поредак живота и смрти, већ свих фрагмената и детаља који се односе на релације приповједача, ликова и догађаја. Кишове повијести испуњене су „обиљем детаља од којих је састављен људски живот” (Киш 1997: 54). Приповиједање о оном што је било казује оно што јесте у литерарном изразу који конфигурише „један од хиљаду томова” живота. Кишове приче су, савим у духу енциклопедије, јединствено структуриран систем живота — „реке”, односно, „биографије” или егзистенције, с рукавцима и „свеукупношћу” ликова и догађаја. Кишове повијести третирају стања прогона и страха, „инвентар” трагичног насљеђа немилосрдне јаве и скривене „душе”. Писац гради „духовни пејзаж” смрти, осмишљен суштинама људске несреће. У „клепсидри времена” до изражаја долази Кишово „огледало непознатог” или егзистентност приче, којом Киш спаја искуство смрти с темом умирања, „службених радњи” ислеђивања и моралних истина („Проза почиње тамо где престаје порука”, Киш, *Горки шалої искуства*). Приповиједање смрти није исто што и „грозна смрт” у којој се остварује цјеловитост историјског и мистериозног зла.

Увођење у причу, какво је у „Причи о мајстору и ученику”, активира философску мисао да се „уметност и морал заснивају на два различитим премисама” (Киш 1997: 102), на пјесничком и философском „доказивању те чињенице”. Цитирајући да је „уметност дело таштине, а морал одсуство таштине”, етички и пјеснички принцип стварања аутор подвргава митској дубини приче. Тим аспектом Кишово инсистирање на варијантама зла показује да се паралелизам трагичних времена и људских судбина налази у испуњености текста, односно, „пуноћи” форме. Аутор сматра да писац, својим дјелом, таштину једног погледа мијења полифонијом литерарног искуства и значења.

Књигама *Гробница за Бориса Давидовича и Енциклопедија мртвих* Киш је створио палимпсест традиције и савремености, посвећен хроници историје и легенде, предања и стварности („Историју пишу победници. Предања испреда пук. Књижевници фантазирају. Извесна је само смрт”, Киш 1997: 113). У тој поетичкој константи, егзегеза људског искуства иде од мита до мистике, од канонске *Библије* до тајновитог ру-

кописа *Завера*. Цивилизација садржи мисао о дуализму рационалног и мистичног, а Кишова проза умјетнички одређен дискурс поезије и фанатике. Тема смрти оваплоћује статус ликова, њихове „животне моћи”, до особина „крвожедне звери”. Каталог мртвих у књигама Данила Киша носи фрагменте рукописа и докумената, цитата и доживљаја зла који ријеч „слобода” искључују „из људског речника” (Киш 1997: 121). Она се, једино, у свим причама тиче истине која говори „да иза свих пораза историје стоји једна мистериозна, мрачна и опасна сила” (Киш 1997: 140). О њој, естетским доменима Кишовог начина приповиједања, говори о људској несрећи, и на умјетнички остварен контекст човјековог спасења. Киш и у *Post scriptum*-у Књиге о мртвима говори о метафизици смрти у сложености „велике приче”, односно, јединствене Књиге.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Данило Киш, *Гробница за Бориса Давидовича*, Народна књига, Подгорица, 2010.
- [2] Данило Киш, *Енциклопедија мртвих*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 2002.
- [3] Данило Киш, *Енциклопедија мртвих*, Књига — Комерц, Београд, 1997.
- [4] Данило Киш, *По-еџика*, Колекција Дело, 1972.
- [5] Михајло Пантић, „Прича и смрт”, предговор, у: Данило Киш, *Енциклопедија мртвих*, Књига — Комерц, Београд, 1997.

Lidija TOMIĆ

A TOMB FOR BORIS DAVIDOVICH AND ENCYCLOPEDIA OF THE DEAD — AS A WHOLE AND (OR) PARTS OF A LONG STORY?

Summary

The work under this title considers parallelism of the short stories and narratives regarding two books: *A Tomb for Boris Davidovich* and *Encyclopedia of the Dead*, by Danilo Kiš. Beginning with the ‘seven chapters of common history’ in the first, and nine short stories in the second book, the work reveals elements of Kiš’s view of the world and the narrative method in the theme of evil.

The theme of death dominantly shows the cohesive element of short stories and narratives enveloping human destinies. Aspects of myth, history and ideology penetrate the twentieth century frame, and past, in broader sense of Borgesian library context, enters the reality of the story which talks about life within totalitarian times and dogmatism that inevitably predetermine the theme of human suffering and tragic.